

УДК 371.134

© Якименко В. М., 2024.

<https://orcid.org/0009-0004-5247-6059>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.12>

В. М. Якименко

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МІГРАНТІВ У ФРАНЦІЇ

У статті визначено та схарактеризовано особливості навчання дітей із сімей мігрантів у Франції. Це: безкоштовність та обов'язковість навчання всіх дітей від 6 до 16 років; реалізація принципу індивідуальності й варіативності в процесі навчання; організація навчання дітей у звичайних класах і за індивідуальним розкладом; надання допомоги дітям мігрантів та їхнім сім'ям асоціаціями (SOS, AFUKA, «Ecole Sans Murs») та спеціальними центрами (CASNAV) тощо.

Схарактеризовано принципи організації навчання дітей мігрантів (академічна свобода, безкоштовність, нейтральність, світськість та обов'язковість) і проаналізовано структуру шкільної освіти (початкова школа, колеж, загальний, технологічний і професійний ліцей). З'ясовано, що у Франції існують три рівні мовної освіти, а саме: вивчення французької як іноземної, опановування французькою як другою мовою (рівень рідної мови), вивчення французької як мови освіти.

Визначено загальну процедуру прийому дітей із сім'ї мігрантів до школи та різні категорії дітей мігрантів – діти, які ніколи не відвідували школу, несупроводжувані неповнолітні, діти, які живуть у нетрях.

Проведене дослідження свідчить, що у Франції, особливо в тих містах, де мешкає багато слабких та важких учнів із середовища мігрантів було створено так звані зони пріоритетної освіти, які передбачають посилення роботи з неуспішними дітьми-мігрантами, у тому числі і за рахунок додаткового фінансування. З огляду на зазначену проблему схарактеризовано місто Кліші-су-Буа, яке знаходиться недалеко від центру Парижа.

Установлено, що у Франції існує добре продумана державна політика щодо навчання та успішної інтеграції дітей із сімей мігрантів до соціуму. Розв'язанням цих питань займається Міністерство освіти Франції, яке фінансує шкільне навчання дітей мігрантів, займається організацією моніторингу щодо успішної адаптації таких дітей, виділяє додатковий штат учителів для роботи з дітьми-мігрантами.

Наголошено на тому, що Міністерство освіти з метою успішної інтеграції дітей мігрантів у французьке суспільство тісно співпрацює зі школами, меріями, колежами та некомерційними організаціями. Зокрема,

проаналізовано зміст діяльності спеціальних центрів прийому дітей мігрантів до школи – CASNAV. З'ясовано основні напрями діяльності цих центрів. Це: улаштування дітей мігрантів до шкіл, проведення оцінки їхніх знань, перевірка роботи з дітьми-мігрантами, забезпечення безперервної освіти педагогічних кадрів, здійснення координації діяльності соціальних служб, наукових і педагогічних центрів.

Ключові слова: діти-мігранти, Франція, навчання, особливості, структура освіти, принципи, зміст.

Yakymenko V. M. Features of Education for Migrant Children in France. The article identifies and characterizes the features of education for children from migrant families in France. These include: the free and compulsory education for all children aged 6 to 16; the implementation of the principles of individuality and variability in the education process; organizing the education of children in regular classes and according to individual schedules; providing assistance to migrant children and their families by associations (SOS, AFUKA, "Ecole Sans Murs") and special centers (CASNAV), etc.

The principles of organizing education for migrant children (academic freedom, free access, neutrality, secularism, and compulsory attendance) are characterized, and the structure of school education (primary school, college, general, technological, and vocational high school) is analyzed. It is determined that in France there are three levels of language education: learning French as a foreign language, mastering French as a second language (native language level), and learning French as the language of education.

The general procedure for admitting children from migrant families to school and various categories of migrant children are defined – children who have never attended school, unaccompanied minors, children living in slums.

The research indicates that in France, especially in cities with many disadvantaged and difficult students from migrant backgrounds, so-called priority education zones have been created, which involve strengthening work with underperforming migrant children, including through additional funding. Considering this issue, the city of Clichy-sous-Bois, located near the center of Paris, is characterized.

It is established that France has a well-thought-out state policy regarding the education and successful integration of children from migrant families into society. The Ministry of Education of France deals with these issues, financing the schooling of migrant children, organizing monitoring of their successful adaptation, and allocating additional teaching staff to work with migrant children.

Emphasis is placed on the fact that the Ministry of Education, with the aim of successfully integrating migrant children into French society, closely cooperates with schools, municipalities, colleges, and non-profit organizations. In particular, the activities of special reception centers for migrant children at school - CASNAV, are analyzed. The main directions of activity of these centers are clarified. These include: arranging for the enrollment of migrant children in schools, assessing their

knowledge, monitoring work with migrant children, providing continuous education for teaching staff, coordinating the activities of social services, scientific, and pedagogical centers.

Keywords: *migrant children, France, education, features, education structure, principles, content.*

Вступ. Бойові дії, які відбуваються сьогодні в різних регіонах України, сприяли зовнішній і внутрішній міграції населення країни. Мільйони людей разом зі своїми сім'ями та дітьми переїхали з зон бойових дій на тимчасове проживання як до західних регіонів України, так і до країн Європи та США.

В останні роки, як зазначає З. Мигалина, зародилася нова галузь педагогічного знання – мігрантська педагогіка, яка розглядається науковцями як автономна галузь сучасної педагогіки, котра досліджує процеси освіти та культурної ідентифікації дітей із сімей мігрантів. Педагогічно цінний досвід щодо роботи з дітьми мігрантів накопичено у Франції. Ця країна вже багато років вважається країною мігрантів.

Проблеми дітей мігрантів вивчали як зарубіжні (С. Морсі, Харрієт Ромо, В. Менган, С. Голдінгс, Н. Зінгер, П. Ларк, М. Міллер та деякі інші), так і українські (З. Мигалина, М. Романюк, М. Слюсаревський та інші) вчені.

Мета та завдання статті – схарактеризувати особливості процесу навчання дітей із сімей мігрантів у Французькій Республіці.

Методи дослідження. У зазначеній статті використано теоретичні методи дослідження – аналіз, узагальнення, систематизація – для визначення особливостей, форм та методів навчання дітей мігрантів у Франції.

Результати. У відповідності до Конституції Франції держава зобов'язана забезпечити молодому поколінню безоплатну, обов'язкову, світську освіту. Основними принципами французької системи освіти, як зазначають науковці, виступають академічна свобода, безкоштовність, нейтральність, світськість та обов'язковість. Зокрема, у відповідності з принципом академічної свободи передбачається активна діяльність як державних, так і приватних шкіл. Приватні школи, які підписали угоду про співпрацю з державою, отримують

певну державну фінансову підтримку та зобов'язані з повагою ставитись і брати за основу національні освітні програми. Всі іспити проводяться на державному рівні. Із загальної чисельності школярів Франції, понад 80 % – навчається у державних школах (Annuaire statistique de France, 2002).

Варто також звернути увагу на те, що освіта для всіх категорій дітей у тому числі і для дітей мігрантів є безкоштовною на першому (дитячий садок, початкова школа) та на другому (колеж, загальний, технологічний і професійний ліцей) рівнях. Організація, керівництво та фінансування системи шкільної освіти у Франції повністю залежать від адміністративно-територіального розподілу. До складу країни входить 13 регіонів, кожен із яких поділено на департаменти (всього нараховується 101 департамент) (Administratyvno terytorialnyi ustrii krain Yevropeiskoho Soiuzu, n. d.).

Кожен департамент у свою чергу поділяється на муніципалітети, яких налічується понад 30 тисяч. Варто також звернути увагу на те, що фінансування витрат на освіту розподілено за адміністративними рівнями. Витрати на початкові школи покладено на муніципалітети; витрати на колежів розподіляються між департаментами (інфраструктура, поточні витрати, реконструкція та ін.) і державою (заробітна плата вчителів); витрати на утримання ліцеїв поділяють між собою регіони та держава.

До основного принципу французької системи освіти належить і нейтральність. Згідно з цим принципом всі учасники освітнього процесу мають демонструвати політичну і філософську нейтральність.

Як свідчить проведене дослідження, з кінця XIX століття шкільна система Франції будується на принципах секуляризму. В 2004 році було прийнято спеціальний закон, який забороняє носіння у державних школах релігійної символіки (Loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics, 2004).

Шкільна освіта у Франції відповідно до закону є обов'язковою. Зокрема, в Законі зазначається, що для всіх французьких дітей та дітей мігрантів віком

від 6 до 16 років, котрі перебувають на території Франції, навчання є обов'язковим.

Усе вище зазначене призводить до висновку, що дитина віком до 16 років, батьки якої в'їхали на територію Франції, незалежно від її статі, обов'язково повинна відвідувати школу (за це несуть відповідальність батьки) та здобути світську освіту. Необхідно наголосити на тому, що навчання молодих людей після 16 років не є обов'язковим у Франції, що породжує проблеми з інтеграцією дітей, які прибули до країни після цього віку (Ofitsiynyi sait Ministerstva natsionalnoi osvity Frantsii, n. d.).

Навчання як французьких дітей, так і дітей мігрантів поділено на певні цикли. З трьох до шести років дитина відвідує заклад дошкільної освіти. Це перший цикл – раннє навчання, яке також є частиною шкільної освіти, і з 2019 року стало обов'язковим.

Початкова школа охоплює другий і третій цикли обов'язкового навчання. Другий цикл передбачає базове навчання дітей від 6 до 9 років, третій цикл (з 9 до 12 років) – закріплення знань. На останньому році третього циклу відбувається вже навчання у коледжі.

Четвертий цикл (навчання у коледжі від 12 до 15 років) також є обов'язковим.

Навчання у ліцеї проходить з 15 до 18 років. Цей рівень освіти вже не обов'язковий. У період з 16 до 17 років від учнів вимагається зробити вибір між загальним, технологічним або професійним бакалавратом. З 17 до 18 років відбувається завершальний етап навчання і складання державного іспиту (Osvita u Frantsii, n. d.).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел приводить до висновку, що зміст роботи з дітьми мігрантів сьогодні суттєво відрізняється від тієї концепції, яка існувала в ХХ столітті. Сучасних дітей мігрантів називають інофонами. Зазначене поняття передбачає повагу до життєвого, освітнього й мовного досвіду дитини. Вживання даного поняття спрямоване на збереження

балансу між національною ідентичністю й інтеграцією дитини до оточуючого середовища.

Взагалі у Франції розглядають три рівні мовної освіти: вивчають французьку як іноземну, опановують французькою як другою мовою (рівень рідної мови), вивчають французьку як мову освіти. Ще в кінці ХХ – на початку ХХІ століття у Франції було створено спеціальні класи, де навчалися діти мігрантів. Однак такий підхід сприяв посиленню диференціації. З огляду на це, від такої практики відмовилися і сьогодні дитину влаштовують у звичайний клас відповідно до її віку (Ballon Robert, 2002).

Загальна процедура прийому дитини із сім'ї мігрантів до школи така: при вступі до школи дитина проходить тестування (рідною мовою) для визначення загального рівня знань (тести розроблені для дітей мігрантів різного віку та перекладені багатьма мовами). Після цього дитині пропонують звичайний клас у відповідності з її віком та клас вивчення французької. Залежно від рівня володіння французькою мовою дитина із сім'ї мігрантів відвідує клас вступного курсу або проходить навчання з удосконалення набутих знань у середній школі; «приймний» клас або курси французькою мови як іноземної у коледжі та ліцеї (Felouzis Georges, Perroton Joëlle & Liot Françoise, 2005).

Для кожної дитини із сім'ї мігрантів розробляється індивідуальний розклад, який поєднує навчання загальноосвітнім предметам з заняттями французькою мовою (від 12 до 9 годин на тиждень) та відвідування дитиною разом з учнями звичайного класу таких предметів, як музика, фізкультура, образотворче мистецтво тощо, які не вимагають високого рівня володіння французькою мовою.

В основу зазначеного підходу покладено принцип підтримки і заохочення різноманітності серед учнів. Якщо в якійсь школі навчається невелика кількість дітей інофонів, тоді вчитель працює у декількох школах. У Франції також існують програми і для тих дітей мігрантів, які ніколи не відвідували школу. Для таких дітей (особливо старшого віку) спеціально запрошують учителів

початкової школи, які професійно володіють методиками навчання читання та письму.

Доцільно також наголосити на тому, що ситуація з міграційними потоками, чисельністю окремих категорій мігрантів, проблемами їхньої інтеграції до соціуму постійно змінюється. З огляду на це, звертається серйозна увага на освітній досвід кожної конкретної дитини (або його відсутність), вік, рівень володіння французькою мовою, міграційну історію (як відбувався переїзд, чи Франція – перша країна перебування тощо), її психологічний стан і психічне здоров'я. Робота здійснюється різними структурами та проводиться на різних рівнях як із дитиною, так і з її сім'єю.

Наприклад, освітні структури Франції провели акцію під таким гаслом: «Відкриємо школу для батьків-мігрантів». Зазначена акція передбачала проведення днів відкритих дверей, батьківських зборів, консультацій для батьків з питань можливостей навчання їхніх дітей.

За результатами опитування як дітей, так і їхніх батьків, яке було проведено в 2010 році було констатовано, що значно за останній час зросла довіра дітей та їхніх батьків до школи, суттєво покращилися взаємостосунки між батьками та вчителями (Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité Nationale et du Développement solidaire, 2010).

Доцільно наголосити і на тому, що фахівці виділяються кілька категорій дітей, які потребують особливої уваги як з боку школи, так і інших організацій. Однією з таких категорій є несупроводжувані неповнолітні. Це відносно нове соціальне явище, яке полягає в тому, що на територію Франції прибувають неповнолітні з колишніх колоній без супроводу дорослих. Зазвичай це діти віком від 15-16 років і старше. Їх потрібно навчити та адаптувати до умов суспільства, дати їм професію за достатньо короткий термін. Як уже було зазначено, для дітей цього віку освіта не є обов'язковою, тому розробляються спеціальні програми їхнього навчання та соціалізації (Dubet Francois, 1989).

Робота з цією категорією дітей проводиться у партнерстві з підприємствами. Після отримання статусу «несупроводжуваній неповнолітній»

дітей розподіляють по всій території Франції. Деякі з цих дітей отримують власних наставників, які опікуються процесом їхньої соціалізації.

Для інших – надається соціальне житло, проживання в якому вимагає дотримання певних правил (зокрема, не запрошувати гостей у пізній час тощо). Працюють спеціальні працівники, які щоденно контролюють ситуацію із проживанням підлітків і виконанням ними встановлених правил. Варто також підкреслити, що питаннями захисту дитинства, навчання дітей мігрантів та біженців, організації центрів їхнього перебування займається група асоціацій (так звана група SOS).

Як свідчить досвід, діти мігрантів можуть мати серйозні проблеми щодо навчання в школі. З огляду на це, члени групи SOS постійно проводять з ними заняття. Зокрема, вони здійснюють підготовку дітей із сімей мігрантів до школи, їхню адаптацію до процесу навчання.

Необхідно також звернути увагу на те, що у Франції за спеціальними програмами відбувається навчання не тільки дітей мігрантів, але й інших категорій, наприклад, дітей кочівників та циган. Таким дітям пропонуються різні варіанти навчання – дистанційне навчання, спеціальні курси та школи.

Ще до однієї специфічної категорії належать діти, які живуть у нетрях. Виділення цих дітей в окрему категорію пов'язано насамперед з епізодичністю їхньої освіти.

Для зазначених категорій дітей старшого віку пропонуються спеціальні програми, які спрямовані на швидке опанування професією або на підготовку до вступу до університету.

Важливо також відзначити, що особливість навчання дітей мігрантів полягає у використанні вчителями індивідуального підходу, який враховує попередній життєвий та освітній досвід такої категорії дітей, їхнє знання мов (рідної та французької), стан здоров'я, соціальне становище та інші соціально-економічні чинники, передбачає використання різних форм та методів впливу, тісну співпрацю з різними службами (Natanson Jacques, 2006).

Аналіз та узагальнення науково-педагогічних матеріалів свідчить, що, починаючи з 1981 року, в населених пунктах, де мешкало багато слабких і важких учнів із середовища мігрантів було створено так звані зони пріоритетної освіти. Згодом визначення подібних зон неодноразово змінювалося (*Ecole: l'échec du modèle français d'égalité des chances*, 2010), проте ідея залишалася постійною і полягала у посиленні роботи з неуспішними дітьми-мігрантами, в тому числі і за рахунок додаткового фінансування.

Найбільш відомим прикладом такої території (зони) виступає місто, яке знаходиться за 16 кілометрів від центру Парижа (м. Кліші-су-Буа). Його населення складає приблизно 30 тисяч чоловік, майже половина молодих людей віком до 25 років не працює, бо не можуть знайти роботу. Це породжує надзвичайно високий відсоток злочинності в цьому регіоні (*Klishi-su-Bua*, n. d.). Близько третини мешканців – особи, які не мають громадянства. Соціально-економічна ситуація у цьому місті надзвичайно складна, панує бідність, велика частина житлового фонду потребує відновлення (*Klishi-su-Bua*, n. d.).

З 2005 року у місті Кліші-су-Буа проводиться робота за програмою підвищення успішності дітей, що фінансується державою. У програмі задіяні не лише фахівці державних структур, муніципалітету та асоціацій, а й волонтери (*Druzhyna Makrona vykladatyme literaturu u neblahopoluchnomu predmisti Paryzha*, 2019). Плідною з точки зору навчання дітей мігрантів є діяльність некомерційних організацій, які суттєво доповнюють роботу державних структур.

У співпраці з муніципалітетом велику підтримку як дітям мігрантів, так і їхнім сім'ям надає ряд асоціацій, у тому числі AFUKA (*AFUKA*, n. d.) та «*Ecole Sans Murs*».

Взагалі, подібні асоціації існують у різних містах Франції. Зазначені асоціації надають правову підтримку мігрантам, у тому числі при влаштуванні їхніх дітей до школи, при отриманні документів несупроводжуваними неповнолітніми мігрантами, при організації соціолінгвістичних занять з навчання батьків французькою мовою побутового рівня.

Зазначені асоціації у Франції сприяють і підготовці документів та влаштуванню до школи підлітків, вік яких наближається до 16 років. Асоціації також закріплюють за підлітками наставників, надають мінімальні кошти на придбання їжі та дбають про необхідну психологічну допомогу, особливо тим, хто мешкає на вулиці (Bilan national des réseaux «ambition réussite», 2011).

Представники асоціацій організують вистави, бібліотеки та супроводжують процес соціалізації як дітей, так і їхніх батьків.

Варто також зазначити, що гасло «Створення рівних умов для всіх» не працює для тих груп дітей мігрантів, яким із різних причин потрібна особлива увага. У цьому напрямі певний інтерес представляють служби, які надають професійну психологічну та психіатричну допомогу дітям, що мають труднощі в процесі соціалізації та навчанні. Такі труднощі можуть бути спричинені ситуацією в сім'ї, негативним міграційним досвідом, складнощами в процесі адаптації та відповідними захворюваннями. Підтримка дітей мігрантів, які мають психологічні проблеми і психічні розлади, здійснюється на базі лікарняних центрів.

Зокрема, у муніципальному лікарняному центрі м. Кретеї (Kretei, n. d.) фахівці працюють як з дітьми, так і з їхніми батьками. Спочатку проводиться діагностика, а потім організуються індивідуальні чи сімейні консультації, створюються мовні групи для тих, хто має труднощі з засвоєнням мови, проводяться заняття з удосконалення знань. Успішність програми оцінюється за такими критеріями, як-от: дитина починає розмовляти; сім'я починає співпрацювати зі школою; підвищується загальна успішність учнів; стабілізується їх психологічний стан.

Узагальнення науково-педагогічної літератури приводить до висновку, що роботу з дітьми мігрантів здійснюють різноманітні державні та недержавні структури як у школах, так і у позанавчальний час.

Необхідно наголосити на тому, що у Франції існує продумана державна політика щодо навчання й успішної інтеграції дітей із сімей мігрантів до

соціуму. Зміст цієї політики досить швидко адаптується до мінливої міграційної ситуації.

Опікується зазначеними питаннями Міністерство освіти Франції. Його функції полягають у: фінансуванні шкільного навчання дітей мігрантів, організації моніторингу щодо їхньої успішної адаптації, виділенні додаткового штату вчителів для роботи з зазначеною категорією дітей.

Міністерство освіти тісно співпрацює зі школами, меріями, колежами та некомерційними організаціями з метою успішної інтеграції дітей мігрантів у французьке суспільство.

Так, починаючи з 2002 року, у Франції працюють спеціальні центри прийому до школи дітей мігрантів – CASNAV. Основні напрями діяльності таких центрів – улаштування дітей мігрантів до шкіл у рамках політики рівних можливостей, проведення оцінки знань учнів, перевірка роботи з дітьми-мігрантами, забезпечення безперервної освіти педагогічних кадрів та супроводу викладачів, здійснення координації роботи соціальних служб, наукових та педагогічних центрів (CASNAV, n. d.).

CASNAV також є ресурсним центром і володіє необхідними статистичними даними про кількісні та якісні характеристики учнів і вчителів. Через сайт такого центру вчителі можуть щедро ділитися своїм досвідом роботи, вивчати досвід своїх колег щодо роботи з дітьми мігрантів. З появою CASNAV робота з дітьми-мігрантами, як зазначають фахівці, стала більш ефективною (Ofitsiinyi sait CASNAV, n. d.).

Обговорення. Спираючись на праці як українських (І. Козубовська, З. Мигалина, М. Слюсаревський та інші), так і зарубіжних (С. Морсі, В. Менган, С. Голдінгс, П. Ларк, М. Міллер та деякі інші) науковців, у статті визначено особливості навчання дітей із сімей мігрантів у Франції, а саме: безкоштовне та обов'язкове навчання дітей до 16 років; реалізація принципу варіативності та індивідуальності в процесі навчання; організація навчання дітей у звичайних класах; активна підтримка дітей мігрантів різноманітними асоціаціями та спеціальними центрами; тісна співпраця шкіл з підприємствами.

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволило визначити особливості навчання дітей мігрантів у Франції, як-от: безкоштовне та обов'язкове навчання дітей віком від 6 до 16 років; широка реалізація принципу індивідуальності та різноманіття в процесі навчання; організація навчання дітей у звичайних класах у залежності від їхнього віку та за індивідуальним розкладом, який поєднує навчання загальноосвітнім предметам з заняттями французькою мовою; надання допомоги дітям мігрантів та їхнім сім'ям як асоціаціями (SOS, AFUKA, «Ecole Sans Murs»), так і спеціальними центрами прийому до школи дітей мігрантів (CASNAV) тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

- Адміністративно територіальний устрій країн Європейського Союзу. URL: <https://pidru4niki.com/91592/pravo/frantsiya>
- Бекетова, Ю. В., Кузнецова, О. Ю., Фазан, В. В. Форми і методи виховання толерантності французьких школярів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. № 51. С. 23–33.
- Дружина Макрона викладатиме літературу у неблагополучному передмісті Парижа URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2019/08/20/7099854/>
- Кліші-су-Буа. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кліші-су-Буа>
- Кретей. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кретей>
- Освіта у Франції. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Освіта_у_Франції
- Офіційний сайт Міністерства національної освіти Франції. URL: www.education.gouv.fr
- Офіційний сайт CASNAV. URL: <https://casnav.web.ac-grenoble.fr>
- AFUKA URL: <https://refugies.info/uk/program/648b391269f76430976e7a64>
- Ballon Robert. *La Bonne École*. Paris. 2002.
- Bilan national des réseaux «ambition réussite». Paris, 2011.
- CASNAV URL: <https://casnav.ac-creteil.fr>
- Dubet Francois. *Immigration, qu'en savons-nous?* Paris, 1989.
- Ecole: l'échec du modèle français d'égalité des chances. *Le Monde*. Paris. 12.02.2010.
- Annuaire statistique de France. 2002, vol.105, Resultats 2000.
- Felouzis Georges, Perroton Joëlle et Liot Françoise. *L'apartheid scolaire. Enquête sur la ségrégation ethnique dans les colleges*. Paris, les éditions du Seuil, 2005.
- Loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2004/3/15/2004-228/jo/texte>.
- Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité Nationale et du Développement solidaire, juillet 2010. *Infos migrations* numéro 15.
- Natanson Jacques. *L'école, facteur d'exclusion ou d'intégration?* *Le Portique*, 2006. №3.

REFERENCES:

- Administratyvno terytorialnyi ustrii krain Yevropeiskoho Soiuzu. (n. d.) [Administrative territorial organization of the countries of the European Union]. URL: <https://pidru4niki.com/91592/pravo/frantsiya> (in Ukrainian).

- Beketova, Yu. V., Kuznetsova, O. Yu. & Fazan, V. V. (2021). *Formy i metody vykhovannia tolerantnosti frantsuzkykh shkoliariv*. [Forms and methods of tolerance development in french schoolchildren]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*. No 51. S. 23–33. (in Ukrainian).
- Druzhyna Makrona vykladatyme literaturu u neblahopoluchnomu predmisti Paryzha (2019) [Macron's wife will teach literature in a troubled suburb of Paris]. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2019/08/20/7099854/> (in Ukrainian).
- Klishi-su-Bua. (n. d.) [Clichy-sous-Bois.]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кліші-су-Буа> (in Ukrainian).
- Kretei. (n. d.) [Cretaeus]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Кретеї> (in Ukrainian).
- Osvita u Frantsii. (n. d.) [Education in France]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Освіта_у_Франції (in Ukrainian).
- Ofitsiyni sait Ministerstva natsionalnoi osvity Frantsii. (n. d.) [Official website of the Ministry of National Education of France]. URL: www.education.gouv.fr (in Ukrainian).
- Ofitsiyni sait CASNAV. (n. d.) [Official site of CASNAV]. URL: <https://casnav.web.ac-grenoble.fr> (in Ukrainian).
- AFUKA (n. d.) [AFUKA]. URL: <https://refugies.info/uk/program/648b391269f76430976e7a64> (in France)
- Ballon Robert. (2002) *La Bonne École*. [The Good School]. Paris. (in France)
- Bilan national des réseaux «ambition réussite». (2011) [National assessment of “ambition success” networks]. Paris. (in France)
- CASNAV (n. d.) URL: <https://casnav.ac-creteil.fr> (in France)
- Dubet Francois. (1989). *Immigration, qu'en savons-nous?* [Immigration, what do we know?]. Paris. (in France)
- Ecole: l'échec du modèle français d'égalité des chances. (2010). [School: the failure of the French model of equal opportunities]. *Le Monde*. Paris. (in France)
- Annuaire statistique de France. (2002) [Statistical directory of France], vol.105, Resultats 2000. (in France)
- Felouzis Georges, Perroton Joëlle & Liot Françoise. (2005) *L'apartheid scolaire. Enquête sur la ségrégation ethnique dans les colleges*. [Educational apartheid. Survey on ethnic segregation in colleges]. Paris, les éditions du Seuil. (in France)
- Loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics. (2004) [Law No. 2004-228 of March 15, 2004 governing, in application of the principle of secularism, the wearing of signs or outfits demonstrating religious affiliation in public schools, colleges and high schools]. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2004/3/15/2004-228/jo/texte>. (in France)
- Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité Nationale et du Développement solidaire (juillet 2010). [Ministry of Immigration, Integration, National Identity and Solidarity Development]. *Infos migrations* numéro 15. (in France)
- Natanson Jacques. (2006). *L'école, facteur d'exclusion ou d'intégration?* [School, a factor of exclusion or integration?]. *Le Portique*, №3. (in France)

Інформація про автора:

Якименко Вікторія Миколаївна: ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5247-6059>,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна,

Information about the author:

Yakymenko Viktoriia Mykolaivna: ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5247-6059>,
PhD student at the Department of Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61166.
e-mail: vikayakimenko82@gmail.com

61166

e-mail: vikayakimenko82@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Якименко В. М. Особливості навчання дітей мігрантів у Франції. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 171-184.
DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.12>

Дата надходження статті до редакції: 20.03.2024

Стаття прийнята до друку: 01.04.2024